

УДК 904:391.7–033.5(477.83) “10/12”

СКЛЯНІ НАМИСТИНИ ЗІ ЗВЕНИГОРОДА (за матеріалами розкопок 2010 року)

Наталія ВОЙЦЕЩУК

*Науково-дослідний центр “Рятівна археологічна служба”
Інституту археології НАН України,
вул. Винниченка, 24, Львів, 79008, Україна,
e-mail: natawi@ukr.net*

Охарактеризовано скляні намистини зі Звенигорода із досліджень 2010 року. На підставі морфологічних ознак та техніки виготовлення було виділено окремі типи намистин. Хронологічно серед скляного матеріалу виділено дві групи: основна частина намистин відноситься до XI – першої половини XII ст. і незначна кількість датується XII–XIII ст.

Усі типи намистин добре відомі серед давньоруських матеріалів та були характерним “індикатором” для усїєї території давньої Русі, і Звенигород не виняток у загальних тенденціях тогочасної “моди”.

Ключові слова: Звенигород, намистина, техніка виготовлення, декор, форма поперечного січення, форма поздовжнього січення.

Городище Звенигород розташоване на заході України, в межах Львівської області, за 20 км на південний схід від м. Львова. Звенигород, як місто, вперше згадується у давньоруських літописах під 1087 р., коли під його стінами було вбито володимирського князя Ярополка [ПСРЛ, 1962, с. 314–320]. У подальшому Звенигород згаданий у літописах ще 15 разів у зв’язку з князівськими міжусобицями, востаннє – у 1235 р. під час боротьби Михайла Чернігівського і Данила Галицького за князівський престол. Вважається, що городище було знищено у 1241 р. під час походу хана Батия на Русь.

Важливо зазначити, що впродовж першої половини XII ст. місто було столицею однойменного князівства, поки її не перенесли до Галича.

Археологічні дослідження літописного Звенигорода розпочав ще в 1930-х роках Я. Пастернак, а систематичне і планомірне вивчення почалося у післявоєнний період і пов’язане, головню, з дослідженнями О. Ратича та І. Свешнікова, що тривали близько 20 років до середини 1990-х років [Пастернак, 1938, с. 1–131; Ратич, 1973, с. 87–94; 1977, с. 188–191; Свешніков, 1987, с. 94–101]. Після 16-літньої перерви, у 2010 р., було продовжено розкопки

на території городища¹. Об'єктом дослідження стали збережені рештки південної частини окольного города, що опинилися в зоні майбутньої забудови (вклейка II: табл. 1) [Гупало, Войцещук, 2012, с. 15–137]. Було закладено розкоп загальною площею 800 м², у межах якого зафіксовано рештки культурного шару та об'єктів другої половини XI–XIII ст., звідки походить велика кількість речового матеріалу, серед них і скляні намистини, характеристиці яких і присвячена ця стаття.

На сьогодні для більшості дослідників, які вивчають скловиробництво і зокрема скляне намисто, очевидно, що морфологія, техніка виготовлення і хімічний склад є основою для типології, визначення походження та хронології цієї категорії знахідок. Існує кілька типологій, які розробили дослідники з Росії, в основі яких лежить спосіб виготовлення намистин [Полубояринова, 1988, с. 152–154; Львова, 1968, с. 64–94; Захаров, 2004 та ін.], а також морфологічні ознаки – форма в поперечному та повздовжньому січеннях [Арциховський, 1930; Щапова, 1956, с. 164–179; Столярова, 2010, с. 323–333 та ін.]. Окрім того, в останні роки минулого століття вийшло кілька узагальнюючих робіт, присвячених дослідженням давнього скла і намистинам зокрема [Щапова, 1972; 1983; Ковалевська, 2000; Галібін, 2000; 2001].

У результаті археологічних досліджень в 2010 р. отримано колекцію намистин, що складається з 32 екземплярів, серед яких одна з гірського кристалю. В основу класифікації цього матеріалу покладена схема на основі способу виготовлення намистин, яку розробила ще в середині 1960-х років З. Львова та вдосконалив С. Захаров. За цією ознакою серед звенигородських намистин можна виділити дві основні технологічні групи, виготовлені способом навивання – група I та група IV [Львова, 1968, с. 64–94; Захаров, 2004, с. 144–154] (табл. 1). За наявністю чи відсутністю декору колекція знахідок поділяється на дві підгрупи і за формою поперечного січення та співвідношенням пропорцій на класи та типи згідно зі схемами А. Арциховського, В. Полубояринової та Ю. Щапової [Арциховський, 1930, с. 5–30; Полубояринова, 1988, с. 152; Щапова, 1956, с. 165–179] (табл. 1).

Намистини, виготовлені способом навивання без декору.

Круглі в поперечному січенні становлять усю колекцію намистин з досліджень 2010 р. Вони представлені шістьма типами.

---

¹ Роботи проводила археологічна експедиція Науково-дослідного центру “Рятівна археологічна служба” Інституту археології НАН України (керівники В. Гупало, Н. Войцещук).

Схема класифікації скляних намистин зі Звенигорода.

<i>Позиція</i>	<i>Ознака</i>	<i>Опис</i>	<i>К-сть</i>
<i>Група</i>	Техніка виготовлення	Навивання	32
<i>Підгрупа</i>	Наявність декору	З декором	9
		Без декору	23
<i>Клас</i>	Форма поперечного січення	Круглі	32
<i>Тип</i>	Форма поздовжнього січення	Зонні круглі	8
		Кільцеподібні	5
		Бітрапецієподібні	5
<i>Підтип</i>	Форма поздовжнього січення	Бітрапецієподібні Підтип 1 – діам. 1:1	2
		Бітрапецієподібні Підтип 2 – діам. 1:2	3
<i>Тип</i>	Форма поздовжнього січення	Кулясті	4
<i>Підтип</i>		Кулясті Плямисті	2
<i>Тип</i>	Форма поздовжнього січення	Трикутні зонні	2
<i>Підтип</i>		Трикутні зонні очкасті	
<i>Тип</i>	Форма поздовжнього січення	Циліндричні	1
<i>Підтип</i>		Циліндричні Срібноскляні	
<i>Тип</i>	Форма поздовжнього січення	Бочкоподібні	7
<i>Підтип</i>	Форма поздовжнього січення	Бочкоподібні Золотоскляні	2
<i>Тип</i>	Форма поздовжнього січення	Бочкоподібні	2
<i>Підтип</i>		З накладними нитками скла	
<i>Різновид</i>		З петлеподібним декором	

Найбільша за кількістю категорія знахідок – це круглі зонні намистини (вклейка II: табл. 5, 1–4). Основна маса намистин має діаметр від 8 до 10 мм, кілька екземплярів – 11–12 мм. Кольорова гама зонних намистин достатньо різноманітна, з переважанням світло-зелених з напівпрозорого скла, та жовтих з прозорого. Звенигородська колекція зонних намистин дає підстави зробити певні висновки про час появи та побутування на території городища найпоширенішого типу давньоруського часу. Найранішими в Звенигороді зонними намистинами є світло-зеленого та зеленого кольорів, які з'являються

тут на початку XI ст. і продовжують існувати до кінця XII ст., що підтверджено і стратиграфічно [Гупало, Войцещук, 2012, с. 27–119]. Аналогічний матеріал був виявлений на багатьох пам'ятках давньоруського часу, зокрема в Галичі, Тереховлі, Белзі, Києві, а також Новгороді, Ростові, Білоозері, Старій Ладозі та інших. За матеріалами Києва, вони з'явилися тут у другій половині X ст. і побутували до середини XII ст.; серед матеріалів з Білоозера вони становлять найбільший за кількістю тип намистин і хронологічно вкладаються в період XI – першої половини XII ст. [Щапова, 1972, с. 73–97; Захаров, 2004, с. 51, 52].

Цікавою є знахідка однієї зонної намистини з непрозорого скла темно-фіолетового кольору з бордовим відтінком (вклейка II: табл. 5, 4). Окрім Звенигорода, на сьогодні подібні намистини відомі лише серед матеріалів Києва, Новгороду та Білоозера [Щапова, 1956, с. 169; 1972, с. 73–97; Захаров, 2004, с. 548, 549], де вони побутували з початку XII ст. до останньої чверті XIII ст. [Колчин, 1982, с. 167; Лесман, 1984, табл. 1]. Найімовірніше, це є внутрішній імпорт, намистини такого складу в той час продукували в київському виробничому центрі.

Кільцеподібні намистини стоять у колекції звенигородських знахідок на другому місці за кількістю (вклейка II: табл. 5, 5; 6, 3, 4). За кольоровою гаммою вони подібні до зонних, але найбільше зелених та темно-зелених із прозорого та напівпрозорого скла. Переважають намистини діаметром 5–8 мм. Більшість намистин має великий діаметр внутрішнього каналу, що становить більшу частину максимального діаметра самої намистини. Вони відомі на багатьох пам'ятках давньоруського часу – Новгороді, Києві, Галичі, Белзі, Полоцьку, Чернігові та інших і датовані кінцем XI–XIII ст. На думку Ю. Щапової та інших дослідників, намистини цього типу є першими “добрими” зразками, що були виконані руками давньоруських майстрів, які освоювали новий матеріал – скло [Щапова, 1962, с. 81–96].

Бітрапецієподібні намистини представлені кількома екземплярами. Між собою вони відрізняються не лише кольором, а також розмірами та пропорціями (вклейка II: табл. 5, 6; 6, 1, 6). До першого підтипу належать намистини з пропорціями 1:1 (відношення висоти до максимального діаметра), до другого – з пропорціями 1:2. Серед намистин першого підтипу домінують зелені з напівпрозорого та непрозорого скла, діаметром 8–9 мм, серед другого – переважають безколірні з прозорого скла, діаметром 12–13 мм, та жовті з непрозорого, діаметром 15–16 мм. Намистини з глухого зеленого скла першого підтипу добре представлені на пам'ятках у Києві, Новгороді, Білоозері та й на усій території Давньоруської держави. За матеріалами Києва та Чернігова вони датуються серединою XI–XII ст., серед новгородських та білоозерських знахідок вони фіксуються в горизонтах, що датуються останньою чвертю XI–80-ми роками XIII ст. [Щапова, 1956, с. 169, 170; Колчин, 1982, с. 167; Лесман, 1984,

табл. 1; Захаров, 2004, с. 54]. Намистини другого підтипу також дуже поширені на території давньої Русі, проте час їхнього побутування є ранішим. Серед матеріалів Києва вони з'являються на початку XI ст., у Новгороді, за даними Ю. Лесмана, намистини цього підтипу побутують із середини XI ст. до другої третини XII ст. [Лесман, 1984, табл. 1].

Незначною кількістю на городищі представлені бочкоподібні намистини. Дві з них – це великі намистини, розмірами 9×12 мм та 8×11 мм, виготовлені з безколірного напівпрозорого скла. Аналогічні знахідки намистин виявлені у невеликих кількостях серед матеріалів у Галичі, Києві, Білоозері та Полоцьку і датуються XI – першою половиною XII ст. [Щапова, 1972, с. 74; Захаров, 2004, с. 146]. Цікавою є єдина знахідка намистини з глухого темно-коричневого скла, розмірами 9×7 мм (вклейка II: табл. 5, 7). Скло поганої збереженості зі слідами корозії та патинізації. Найімовірніше, це імпорт з північних теренів Західної Європи. Відомі вони також і серед матеріалів Східної Латвії, в Гдовських та Гньоздовських курганах [Мугуревич, с. 72, табл. XI; Спицын, 1903, табл. XXII; Лихтер, Щапова, 1991, с. 244–259]. Період побутування таких намистин припадає на XI – першу половину XII ст., серед знахідок Гньоздовських курганів вони трапляються і з матеріалами кінця X ст.

Кулясті намистини серед Звенигородських знахідок нечисленні. Одна виготовлена з прозорого безколірного скла, діаметром 13 мм, ще одна з гірського кришталю (діаметром 12 мм та 13 мм), на якій ми зупинимось детальніше (вклейка II: табл. 5, 8). Згідно зі статистикою на кожен кришталеву намистину на усіх відомих пам'ятках Давньої Русі припадало, наприклад, дві сердолікових, 20 бурштинових і більше 40 скляних, таке співвідношення є характерним для усього давньоруського періоду, починаючи з X ст. і до середини XIII ст. Проте М. Фехнер звертає увагу на масове поширення такого типу кришталевих намистин у курганах північної Русі X–XII ст. [Фехнер, 1959, с. 185]. Велика кількість кришталевих намистин походить і з археологічних матеріалів Києва, де в об'єктах та культурному шарі XI – першої половини XIII ст. виявлено близько тисячі намистин, серед них значна кількість кулястих [Каргер, 1958, с. 473]. Окрім того, намистини з гірського кришталю відомі і серед знахідок у Серенську, Салтові та на Болгарському городищі, зокрема в Серенську вони виявлені в шарах першої половини XIII ст., на Болгарському городищі – в шарах золотоординського періоду [Никольская, 1981, с. 238; Полубояринова, 1993, с. 34–36].

Намистини виготовлені способом навивання з декором.

Намистини виготовлені способом навивання з декором становлять 18,6 % від усієї кількості скляних намистин. Усі вони круглі в поперечному січенні, мають кулясту, зонну, бочкоподібну та циліндричну форми. Однак, при

класифікації декорованих намистин більше значення має спосіб нанесення декору та його різновидності ніж їхня форма.

Серед звенигородських знахідок очкасті намистини репрезентовані досить рідкісним різновидом – так званими трикутними очкастими (вклейка II: табл. 6, 2, 5). Це двоколірні намистини – винятково зелено-жовті (колір основи та одноколірне “око”), мають зонну форму та три сильно виступаючі “очка”, які рівномірно розташовані по одній лінії, надаючи намистині вигляд рівностороннього трикутника зі заокругленими краями. Діаметром 7–9 мм, одна з діаметром 5,5 мм. Намистини такого типу на городищі у Звенигороді виявлені вперше, окрім того, важливим є і той факт, що одна з намистин, найімовірніше, півфабрикат. Вона немає інкрустації у вигляді жовтих наліпних “очок”, а лише місця де вони мали б кріпитися (вклейка II: табл. 6, 2). Це може свідчити про виготовлення таких намистин безпосередньо на городищі. Щодо аналогій, то такі намистини представлені кількома екземплярами серед матеріалів із Новгороду, з Ростова відома одна намистина, яка походить із першого ярусу, що має дендродату 1116 р., проте в Білоозері подібні намистини представлені цілою серією [Щапова, 1956, с. 177–179; Самойлович, 2006, с. 376; Захаров, 2004, с. 148]. Датують ці намистини на вищезазначених пам’ятках XI – першою половиною XII ст. У Звенигороді вони виявлені в об’єктах та культурному шарі кінця XI – першої половини XII ст.

У звенигородській колекції плямисті намистини репрезентовані кількома екземплярами, кулястої форми, з діаметрами 7–10 мм (вклейка II: табл. 5, 11, 12). Вони орнаментувалися шляхом вдавнення крихт однотонного та різньокольного скла в ще теплу скляну масу основи. Проте намистини відрізняються між собою якістю і фактурою сировини та самою технікою виготовлення. Одна з них правильної кулястої форми, виготовлена з коричневого непрозорого скла з плямами жовтого кольору, плями розташовані хаотично, проте на відміну від інших мають чіткі не розмиті контури і не накладаються одна на одну. Інша – з основою із сірого глухого скла з жовто-зеленими плямами, розташовані вони також хаотично, проте мають дещо розмиті контури, що частково зливаються між собою. Поверхні обох намистин добре відполіровані до лиску. Найімовірніше, це є близькосхідний (сирійський) імпорт, подібні намистини відомі серед знахідок Галича, а також з раніших досліджень городища, інші аналогії на сьогодні авторів не відомі [Свешніков, 1987, с. 98]. З’являються ці намистини у Звенигороді найправдоподібніше на межі X/XI ст. і пов’язані з найранішими матеріалами не з об’єктів, а з культурного шару. Дві інші намистини з коричневого непрозорого скла з плямами жовтого та червоного кольорів, діаметрами 6 та 7 мм. Подібні намистини відомі в Білоозері, Новгороді, Ростові, Києві [Щапова, 1956, с. 177; Захаров, 2004, с. 149; Самойлович, 2006, с. 376, 377]. Вони є дещо пізнішого часу –

з'являються в середині XI ст., на золотоординських пам'ятках трапляються в нашаруваннях XIV ст., однак для території давньої Русі характерніші для періоду XII–XIII ст. [Полубояринова, 1988, с. 171].

Намистини з накладними нитками скла представлені серед звенигородських матеріалів лише одним різновидом – з петлеподібним декором (вклейка II: табл. 6, 7). Вони бочкоподібної форми, круглі в поперечному січенні, діаметрами 14–15 мм. Прикрашали їх шляхом накладання на поверхню намистини ниток скла світло-зеленого та жовтого кольорів. Характерною особливістю цього типу намистин є те, що їх виготовляли лише з непрозорого скла, і це є притаманним для усієї території давньої Русі. Подібні намистини відомі в Білоозері, Новгороді, Ростові та Києві, де вони датовані XII–XIII ст. [Захаров, 2004, с. 149, 150; Щапова, 1956, с. 177; Самойлович, 2006, с. 377, 378].

Таблиця 2.

Хронологія скляних намистин зі Звенигорода.

<i>Тип, підтип, різновид</i>	<i>К-сть</i>	<i>XI ст.</i>	<i>XII ст.</i>	<i>XIII ст.</i>
<i>Зонні круглі</i>	8			
<i>Кільцеподібні</i>	5			
<i>Бітрапецієподібні</i>	5			
<i>Бітрапецієподібні діам. 1:1</i>	2			
<i>Бітрапецієподібні діам. 1:2</i>	3			
<i>Бочкоподібні</i>	3			
<i>Кулясті</i>	2			
<i>Очкасті</i>	2			
<i>Плямисті</i>	2			
<i>Золотоскляні</i>	2			
<i>Срібноскляні</i>	1			
<i>З петлеподібним орнаментом</i>	2			

Намистини зі золотою та срібною фольгою – добре відомий тип знахідок, що масово поширений на всій території давньої Русі. У значній кількості були вони виявлені і раніше у Звенигороді під час досліджень І. Свешнікова [Свешніков, 1987, с. 99, 100]. У 2010 р. також було зафіксовано кілька таких намистин із золотою та срібною фольгою (вклейка II: табл. 5, 9, 10). Усі вони круглі в поперечному січенні бочкоподібної та циліндричної форм, діаметрами 9–12 мм, висотою від 7 до 9 мм, з вузькою каймою по краях. Основний час їхнього існування XI–XII ст. У Новгороді вони відомі у шарах кінця X ст., в Білоозері пов'язані з об'єктами та матеріалами XI – першої половини XII ст. [Щапова, 1956, с. 171; Захаров, 2004, с. 51]. На думку Ю. Лісмана, вони доживають і до 80-х років XIII ст. [Лісман, 1984, табл. 1]. Найраніші знахідки золотоскляних намистин у Звенигороді відносять до початку XI ст., вони бочкоподібної форми, виготовлені з напівпрозорого та прозорого скла. Важливо зазначити, що фольга покривала лише середню частину цих намистин, на одній добре видно стик країв самої фольги. Найімовірніше, вона є візантійським імпортом, свідченням цього є добра якість виготовлення самого виробу та збереженість скла без слідів корозії й іризації. Інші намистини цього типу виявлені в об'єктах та культурному шарі першої половини XII ст. Вони є гіршої якості виготовлення, з потемнілою фольгою, або частково без неї, характеризуються нещільною скломасою, що розшаровується. Це намистини давньоруського виробництва і, зважаючи на морфологічні та технологічні ознаки, найправдоподібніше є продуктом київських майстрів.

Срібноскляних намистин у Звенигороді виявлено менше, ніж золотоскляних, однак вони не є рідкісними знахідками. Усі ці намистини за технікою виготовлення, морфологією та якістю скла аналогічні до золотоскляних візантійського походження зі Звенигорода.

Отже, підводячи підсумки розгляду колекції намистин з розкопок 2010 р. у Звенигороді можна зробити такі висновки. По-перше, хронологічно серед матеріалу виділяються дві групи: основна частина намистин належить до XI – першої половини XII ст., незначна кількість датована XII–XIII ст. (табл. 2). Це дуже важливо, адже на цій частині окольного города вперше було зафіксовано культурний шар та об'єкти з матеріалами XI ст. і частина скляних намистин є підтвердженням цього.

По-друге, усі типи намистин добре відомі серед давньоруських матеріалів та були характерним “індикатором” для усієї території давньої Русі і Звенигород не виняток у загальних тенденціях тогочасної “моди”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. *Арциховский А.* Курганы вятичей. – М., 1930.
2. *Галибин В.* Химический состав стекла из памятников Восточной Европы (V–X вв.) // *Ковалевская В. Б.* Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии (Хронология восточноевропейских древностей V–IX вв. Вып. 2. Стекланные бусы и поясные наборы). – Пушкино, 2000.
3. *Галибин В.* Состав стекла как археологический источник. – СПб., 2001.
4. *Гупало В., Войцещук Н.* Звіт про результати археологічних досліджень (розкопок) на пам'ятці археології “літописне городище Звенигород” в с. Звенигород Пустомитівського району Львівської області у 2010 році // *Наук. архів ІА НАНУ.* – Львів, 2012. – 1719 с.
5. *Захаров С.* Древнерусский город Белоозеро. – М., 2004.
6. *Каргер М.* Древний Киев. – М.; Л., 1958. – Т. 1.
7. *Ковалевская В.* Компьютерная обработка массового археологического материала из раннесредневековых памятников Евразии. – Пушкино, 2000. (Хронология восточноевропейских древностей V–IX вв. Вып. 2. Стекланные бусы и поясные наборы).
8. *Колчин Б.* Хронология Новгородских древностей // *Новгородский сборник. 50 лет раскопок Новгорода.* – М., 1982. – С. 167–187.
9. *Лесман Ю.* Погребальные памятники Новгородской земли и Новгород (проблема синхронизации) // *Археологические исследования Новгородской земли.* – Л., 1984.
10. *Лихтер Ю., Щапова Ю.* Гнездовские бусы. По материалам раскопок курганов и поселения // *Смоленск и Гнездово (к истории древнерусского города).* – М., 1991. – С. 244–259.
11. *Львова З.* Технологическая классификация стекланных бус домонгольской Руси // *Сообщения Государственного Эрмитажа.* – Л., 1958. – Вып. 14. – С. 15–18.
12. *Львова З.* Стекланные бусы Старой Ладogi. Ч. I. Способы изготовления, ареал и время распространения // *Археологический сборник Государственного Эрмитажа.* – Л., 1968. – Вып. 10. – С. 64–94.
13. *Львова З.* Технологическая классификация изделий из стекла (по материалам раннесредневековых стекланных украшений) // *Археологический сборник Государственного Эрмитажа.* – Л., 1979. – Вып. 20. – С. 90–103.
14. *Мугуревич Э.* Восточная Латвия и соседние земли в X–XVIII вв. – Рига, 1965.
15. *Никольская Т.* Земля вятичей. К истории населения бассейна верхней и средней Оки в IX–XIII вв. – М., 1981.
16. *ПСРЛ. Т II.* Ипатьевская летопись. – М., 1962.

17. *Пастернак Я.* Княжий Галич // Святочний додаток до “Нового часу”. – Львів, 1938. – Ч. 2 (14).
18. *Полубояринова М.* Изделия из цветных и драгоценных металлов // Город Болгар. Очерки ремесленной деятельности. – М., 1988.
19. *Полубояринова М.* Украшения из цветных камней Болгара и Золотой Орды. – М., 1993.
20. *Самойлович Н.* Стекланные бусы Ростова Великого // Археология Верхнего Поволжья. – М., 2006. – С. 371–387.
21. *Спицын А.* Гдовские курганы в раскопках В. Н. Глазова // Материалы по археологии России. – № 29. – 1903.
22. *Свешников И.* Дослідження давнього Звенигорода у 1982–1983 роках // Археологія. – 1987. – Вип. 57. – С. 94–101.
23. *Столярова Е.* К вопросу о технологии изготовления стеклянных золоченых бус домонгольского периода // КСИА. – 2010. – Вып. 224. – С. 323–333.
24. *Ратич О.* Літописний Звенигород // Археологія. – 1973. – Вип. 12. – С. 87–94.
25. *Ратич А.* К вопросу о княжеских дворцах в стольных городах Галицкой Руси XI–XIV вв. // Культура средневековой Руси. – Л., 1974. – С. 188–191.
26. *Фехнер М.* К вопросу об экономических связях древнерусской деревни // Очерки по истории русской деревни / Труды ГИМ. Вып. 33. – М., 1959. – С. 152–187.
27. *Щапова Ю.* Стекланные бусы древнего Новгорода // МИА. – М., 1956. – № 55. – С. 164–179.
28. *Щапова Ю.* О происхождении некоторых типов древнерусских бус // СА. – 1962. – № 2. – С. 81–96.
29. *Щапова Ю.* Стекло Киевской Руси. – М., 1972.
30. *Щапова Ю.* Очерки истории древнего стеклоделия. – М., 1983.
31. *Щапова Ю., Лухтер Ю., Столярова Е.* Морфология древностей. – К., 1990.

Стаття: надійшла до редакції 24.12.2013
прийнята до друку 30.12.2013

GLASS BEADS FROM ZVENYGOROD

(based on excavation of 2010)

Natalia VOITSESHCHUK

Institute of Archaeology of National Academy of Sciences of Ukraine,

Scientific Research Centre “Rescue Archaeological Service”,

24, Vynnychenko str., Lviv, 79008, Ukraine

e-mail: natawi@ukr.net

The article is dedicated to the analysis of glass beads which were discovered in Zvenygorod during the excavations of 2010. Various types of beads are distinguished by the means of morphology and technology differentiation.

Two major chronological groups of the glass materials were established. A largest part of the beads was dated by 11th–12th centuries and the minor one by the late 12th–13th centuries.

Given types of beads are well known in the material culture of Rus'. They have posed an indicative item set throughout the whole territory of Ancient Rus'. Therefore the discoveries in Zvenygorod do not represent a unique case in the tendencies of medieval fashion.

Key words: Zvenygorod, glass bead, production technology, elements of décor, cross-section, longitudinal section.

СТЕКЛЯННЫЕ БУСЫ ИЗ ЗВЕНИГОРОДА

(по материалам раскопок 2010 года)

Наталья ВОЙЦЕЦУК

Научно-исследовательский центр “Спасательная археологическая служба”

Института археологии НАН Украины,

ул. Винниченка, 24, Львов, 79008, Украина,

e-mail: natawi@ukr.net

Характеризуются стеклянные бусы из летописного Звенигорода с исследований 2010 г. На основании морфологических признаков и техники изготовления выделены отдельные типы бусин. Хронологически среди стеклянного материала выделены две группы: основная часть бусин относится к XI – первой половине XII в. и лишь незначительное количество датируется XII–XIII в.

Все типы бусин хорошо известны среди древнерусских материалов и были характерным индикатором для всей территории Руси, и Звенигород не исключение в общих тенденциях тогдашней моды.

Ключевые слова: Звенигород, бусы, техника изготовления, декор, форма поперечного сечения, форма продольного сечения.